

Емилия Дворянова за новия си роман „Свидетели на небеса“: „В мига, в който разбрах, че ще пиша тази книга, се яви заглавието“

Има един епизодичен герой в „Свидетели на небеса“ от ученическия период на главната героиня – Велик. Той изказва мисъл, която може да се възприеме и като съвет за това как да пише един писател – „за смъртта се пише добре само ако си далеч от нея“. Как написа твоя роман?

Как ли?... Вече не знам. Писането някак се губи, то е изчезнало време, време, в което *не си бил*. Остава написаното като свидетелство, че времето е *било*. Казвам го съвсем буквално. Нямам спомен за времето на писане. В самото писане самият ти си *изчезнал*. После заставам пред книгата, и е удивително. Самата аз се питам – *кога* написах това? *Как* го написах? И не виждам, нямам памет. Като че е текло време извън времето. Вероятно това се дължи на факта, че литературата е „опит за битие“, който е отвъдличностен, *трябва* да е такъв. Собствената ти личност се е *стопила* в езика, в сюжета, в героите, тя е едновременно безкрайно далече и безкрайно дълбоко от/във „себе“ като способност да преживява, отчита, регистрира времето и нещата. *Другаде и в друго*. Оправдане от себе си, отваряне на място, на простор *другото* да действа... Мисля, че точно това казва Велик. Ситуацията е следната – едно младо момиче, Катя, умира, опитва се да пише разказ за смъртта, оценката, изразена от Велик е: зле е, защото не може така, тя реално е вече в смъртта. Писането не е споделяне на „личен опит“, не е „искреност“, не е „откровеност“, то може би е и всичко това, но в толкова голяма дистанция, че самият ти вече не виждаш „личния опит“ като личен, не преживяваш себе си като „искрен“, а откровеността се е превърнала в откровение за самия теб, безкрайна изненада и откритие. Ако те боли, няма как да изпишеш болката, ако умираш, си обсебен от смъртта, тяло на смъртта си. Няма език, има болка, въздишка... Тъй че написах тази книга като всички те си останали книги, но с една „прибавка“: Молитва. Но това е действие и явление от друг порядък, то сякаш не засяга литературата. В тази книга има много богословие, опит да бъде живяна вярата в слово, но най-вече има един истински светец, когото аз обичам и почитам. Свети Серафим (Соболев). И тъй като пишех за реални хора, такива, които въпреки че вече не са сред нас, мисля, са живи, им се молех. Нещо като зов за помощ, да ме допуснат до себе си, а светецът да води сърцето, ума и ръката ми. Това е специфичното за тази книга. Който я прочете, веднага ще разбере за какво говоря.

„Свидетели на небеса“ е различна от другите ти книги. Тук откриваме не само исторически личности, но и широка пространствена и темпорална рамка. Независимо от историческите личности, това не е исторически роман. Какъв роман е „Свидетели на небеса“?

За да отговоря, струва ми се трябва да продължа размишленията по предишния въпрос. Това със сигурност е роман за вярата. За пътя на вярата. Ще кажа нещо съвсем лично и откровено, в интервю може, в роман не може. Моят живот вече от много години е свързан с Църквата, православието, Христос... струва ми се, че вярата надмогна всичко в него и като писател винаги чувам копнеж да намеря пътя, по който да „върна“ този мой Дар за писане, да съумея да го положа пред Олтара. Потребност и някакъв „дълг“ като в онази притча за *талантите*. Това обаче е много трудно, почти

непосилно. Литературата е далече от религията и от Бога дори и когато Го „включва“, проблематизирайки вярата като „тема“, което многократно се е правило, или дори ако пожелае да я „възхвали“. Литературата е светска, профанна, като че не ѝ е дадено да изрази сакралното. Когато се опитва, тя най-често се проваля. Защото, ако човек е наистина вяряващ, той е единен с вярата си, той е едно с нея. Това не е „роля“, при която като излезеш от Църквата, я сваляш като дреха, събличаш се и ставаш „светски човек“. Всяка вяра е служение. Няма дистанция. Вероятно затова е толкова сложно да се пише „роман за вярата“. Или пишеш роман, а значи се чувстваш на дистанция от вярата, или пишеш религиозна проза, което е съвсем различно нещо. Това правят богословите, светците, старците, те откровено и еднозначно говорят вярата, т.е. не пишат романи, защото литературата не е нито „откровеност“, нито „еднозначност“, тя е „да, ама не“... всеки литературен човек е наясно с това. А вярата не търпи измислици. Просто не търпи. Ако имаш „усет“, веднага го усещаш. Затова се почувствах благословена и направо „призвана“, когато в резултат на много случайности до мен достигна историята на този живот на Галина Везенкова. Вярвам, че Бог действа чрез „случайността“, не чрез това, което човек очаква, желае, и в което поради това неизбежно се намесва. „Случайно“ се запознах с нейната дългогодишна послушница, без която този роман нямаше да го има, „случайно“ впоследствие към мен потеклоха и други истории, и други хора, които ми говореха за нея, съвсем „случайно“, самата аз като ученичка бях ходила в манастира в Мали дол в Бистрица, и оттогава носех в себе си образа на монахиня Касиния... В един момент този образ ме връхлетя, стана плътен, дори изискващ, и ясно разбрах, че „иска“ от мен да го изпиша, а чрез това ми се дава наистина по чудесен начин „точка“, от която аз мога да осъществя в литература – това, което мога да правя – онзи копнеж на душата ми, който е толкова труден за осъществяване: да дам възможност на вярата да проговори. Чрез тези неизмислени герои, чрез думите на светостта в лицето на свети Серафим, чрез цялата тази удивителна история, като Дар ми се даде да пиша вярата, а не да пиша *за* вярата, което именно води литературата до провал. Всъщност това е втората ми подобна книга от тази гледна точка, първата е „Мир вам“. И представяте ли си къде трябваше да се „изнеса“, за да мога да пиша тази вяра, при това толкова „косвено“, защото там няма Църква, няма история, има антиутопия – времето „след апокалипсиса“. А тук всичко е пряко, то е *така*, то ми носеше усещане за *истина*, но не за моя „истина“.

Безспорно „Мир вам“ е подобен, но и различен от „Свидетели на небеса“. Освен вярата има още нещо, което намирам за сходно – и Мо, и Галинка са с детско съзнание в началото, и на двете им предстои път, който да ги доведе до финална точка – Срещата. Сега искам да те попитам за пространствата и времето. Обживяваш София от 20-те до 50-те години, Русия след революцията, България в провинцията. Кои бяха най-трудните моменти при писането му?

Това не са толкова трудни неща. Въпрос на упоритост, търпение, проучване, работа. Много четох, много неща

проверявах, много стари карти изучих, буквално бродих по улиците им, тези на Москва, на Одеса, на стара София, много литература мина през главата ми за тия времена... Но всичко това „всеки го може“. Трудността е, която описах по-горе. Как! Как да ситуираш себе си така, че да допуснеш всичко това да проговори. Как да станеш „пропусклив“, съвършено несъществен. Как да се смириш. Все пак имаше един особено труден момент, с който не знаех как да се преборя – годините в Американския протестантски колеж. Знаех само, че Галина е била там и тези години са я отдалечили от Бога. Имала е криза, съмнения. И тогава ми хрумна нещо: отидох в Самоков, където по онова време е бил Американският колеж, в музея и библиотеката. И там открих цялото течение на в. „Рилски шепот“, всички броеве! Вестникът, който самите ученици са издавали, защото колежът е имал дори печатница. В него са описвали какво ли не от всекидневието си. Изчетох ги и просто „видях“ живота на тези деца и младежи от онова време, открих и снимка на Галина, която в последните две години се оказа в редакционната колегия на вестника. Беше невероятно интересно.

Докато е ученичка в Американския колеж, Галина пише дневник, тази част от живота ѝ е предадена в романа именно чрез дневника ѝ. Той ли е в най-голяма степен фикционалната част на романа?

Романът принципно е фикция, но фикция, която е способна да разкрива най-дълбока истина, фикция, през която истината е способна да говори себе си, да се разказва. В този смисъл всичко в него е „фикция“. Ако си представим един разказ за живота на човек, изложен в десетина страници... и изведнъж тези страници стават петстотин. Това какво е? Истина или фикция? И „какво е истина“? Това е пилатовският въпрос, който сам Пилат абсурдно задава в Лицето на самата Истина, която стои пред него. Истината в литературата са самите „хора“. Героите, които в добрата литература оживяват, живи са в живота на живи хора, вещаят, говорят себе си... Каква е истината в „Ана Каренина“? Самата Ана Каренина е истината, защото тя е жива и остава жива за всеки читател на книгата. Истината е личност и Живот. В този смисъл мога да кажа, че литературата може да е по-истинна и от най-„истинната“ философия. Да, дневникът на Галина, разбира се, е „измислен“, не разполагам с подобен дневник. Но и с останалите части на книгата е така. В тази книга има изпробвани и използвани множество методи на писане, много начини на създаване на литература, съобразно смисъла, който е било необходимо да бъде проговорен. Всичко е едновременно фикция и истина, но най-вече – надявам се – живот.

Сюжетът предлага някои силни биографични моменти на Галина Везенкова, изпитания, случайности, съвпадения, които много напомнят житията на светците. През цялото време пред мен стоеше усещането за роман житие. Това си мислех за една от най-силните сцени в романа с Мурад и при вътрешния монолог (или диалог) на Галина след самоубийството на Жена. Търсена ли беше организацията на „жизнения“ материал по този начин?

Зад този роман стоят много неща. Богословие, Псалтир, Евангелие, жития. Житията на светците са

особен двигател в живота на Галина, както и в тази книга, това по принцип е особен двигател в живота на всеки православно вярващ, особена специфика на православието. Със сигурност дадох отпечатък върху текста, но като жанр този роман не е житие. Роман на вярата е. Жанрово е класически роман. Може и да задава подобна илюзия за житие, защото разказаното като фактология реално се е случвало, а звучи като нещо невероятно. Животът наистина е по-богат от въображението. Човек чете и си казва – не е възможно, измислено е... а то не е. Тези „случки“, които споменавах, но не са само те, са само част от чудесата, през които тя върви. Но най-голямото чудо е самата вяра и животът ѝ под крилото на свети Серафим (Соболев). Той е светец, вече канонизиран, но и неговият живот в книгата е разказан и тече съвсем „нежитийно“. За него вече са написани жития, съвсем различно е. Това беше един от основните проблеми, които ме съпътстваха по време на писането – свети Серафим. Ужасно трудно е да си вярващ и да пишеш за светец. Именно това някак преодолях с молитва, ходех и в криптата на Руската църква, където са мощите му. И постепенно той ми стана невероятно близък, по човешки близък, усетих го като любов... онова „радост моя“, с което се е обръщал към чадата си, сякаш се обръна и към мен. Сякаш почувствах, че ми го казва. И се отнесох към него както те – Галина, Олга Ливен, Людмила... просто с обич.

Във всичките ти романи триадата религия-философия-музика е много силно вплетена в цялото. Тук като че ли музиката губи тази преднина, която има в „Концерт за изречение“, „Земните градини на Богородица“ или „Passion...“, освен ако не я потърсим на нивото на второстепенните персонажи – например Людмила Яковлевна Арансон, или на нивото на фразата.

Аз не го чувствам така. Като отделна „тема“, да. Аз имам „тематично“ музикални книги. Но музиката, както и във всичките ми останали книги, и тук е „стилистично“ водеща. Аз и да искам, не мога да избягам от нея, в мене словото просто звучи, то музикално се лее и това е обективен факт в моето съзнание и преживяване. Просто сега не ѝ се обръща внимание, защото верското, богословското е абсолютно на първа линия, то е „темата“. Православието, такава, каквото то е в същността си, в своята истина и в Истината. Това сякаш успях с Божията помощ да предам, да внуша, виждам го през реакциите на читателите.

Емилия Дворянова
Фотография: Личен архив

В романа смъртта е много важна линия. Имаме не само физиологическата смърт – убийства, самоубийство, болест – имаме и друг вид смърт, която е заложена в композицията на романа и предопределя формата му и не на последно място – финала. Разкажи ни за финала. Това е един от най-одухотворените и дори фантастични финали. Има нещо булгаковско сякаш в него.

Memento mori. Това е „остинатен глас“ в християнството и няма как да е иначе. Всички светци го повтарят. Животът е подготовка, той има ясна посока, която трябва постоянно да се удържа, за да бъде изпълнен и пълен по начин, който да преобръне този миг на смърт във вечен живот в Бога. Това всъщност сменя смъртта, превръща я в *uspение*. Прекрасна гума. Тя сякаш пее. Когато четох „Рилски шепот“, се изненадах да видя вътре много некролози на ученици, които са умирали, най-вече от туберкулоза. Дадох си сметка колко обичайна е била смъртта само сто години преди нас, колко нескрита, за разлика от днешното време, в което сме я изтласкали от живота и съзнанието. И образът на Катя, и на Велик са „взети“ от такива некролози. Хората са били много по-на „ти“ със смъртта, да не говорим за войните, които са преживели. *Memento mori* не само се е помнело, то постоянно се е самонапомняло. Но смъртта в романа е не просто „тема“, тя наистина е формообразуващ фактор в две посоки. От една страна, той свършва именно с *uspение*то на свети Серафим. Но и целият

е организиран чрез постоянното възвръщане до неговото ложе, където той умира и тази негова смърт възсъздава видимо и усетливо живота на чадата му, които са около него. Тази смърт-*uspение* е организационен принцип, голяма рамка и вътрешна рамка на частите в текста. Тя сякаш осветява и всички други смърти, с които Галина се сблъсква в живота си, огрява ги и в крайна сметка води и Галина към „другата смърт“, окончателния избор, за който ти питаш, и който е епилогът на книгата. Романът наистина може да се гледа като *bildungsroman*, роман на израстването, и би трябвало да завърши със смъртта на героинята. И той наистина завършва така, с нейното замонашване, което е смърт за света. Самият Епилог наистина е особен, той е част и не-част от книгата. Дълго го търсих. Той е Ритуал и сякаш заменя очакването на читателя, че романът на един живот задължително завършва със смърт. Да, така е, но... Отворено е. Смъртта е отворена към живот, при това вечен. Има продължение.

Накрая един въпрос за заглавието – лесно ли достигна до него? Имаше ли колебания?

Не, никакво колебание! В мига, в който разбрах, че ще пиша тази книга, се яви заглавието и с него първото изречение. За мен по някакъв начин цялата книга се разпука от тях: „Свидетели на небеса“, и „Господ им даваше всеки ден мляко и блини“.